

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Ezrah raʿanan

Ṭoiber, Yiśraʿel Iserl

לרסיא לארשי, רביוט

Presburg, 622 [1861 oder 1862]

Abschnitt

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9526

מקצת התורה

לפי מה שכתבנו בפרק הקודם...
 ומה שכתבנו בפרק הקודם...
 ומה שכתבנו בפרק הקודם...
 ומה שכתבנו בפרק הקודם...
 ומה שכתבנו בפרק הקודם...
 ומה שכתבנו בפרק הקודם...
 ומה שכתבנו בפרק הקודם...
 ומה שכתבנו בפרק הקודם...
 ומה שכתבנו בפרק הקודם...
 ומה שכתבנו בפרק הקודם...

בגן פרחים וערוגת הצושס יפיקו ריח לעוזה, כן תולדות איש גדול
 בענקים נפש קוראיהן תשמחנה, ועונג רב ימלאו, ומה מאור
 נעימים ונכונים דברי חז"ל באמרו, "מעשיהן של לדיקים הן זכרונם." כמשה
 ארון הכביאים קרא דרור לאחיו ונתן להם תורת אמת, כן רצנו משה בר
 מיימון הוליאו מן מאקר אפלות, צפקח הוליאו משה רצנו לאור, וצע"פ
 ראה רצנו משה האור, הוא משה אשר בשערים יהולל, בחכמים יתרום,
 ובכוכבים אין תמורתו, מכלל יופי שכל המידות בו ככללו, מגדל עוז בו כל
 החכמות, הנגלות והנסתרות, ומורה באלצעו אלצע איש אלהים איפה
 הם חוכות, למרחוק הביטה עין שכלו את אשר לא ראתה עין זולתו, תאות
 לדיקים, יפה פרי תואר, חכו מנתקים וכולו מחמדים, רצנו משה בר
 מיימון — משה! יראה ורעד יבוא כי כמו פללות חרדת קדש תאחזני עת
 את שם הנכבד והנורא על שפתי אשא — תהלתו אב לצני' יודיע, חכמתו
 דור לדור יביע —

השנה אשר נולד בה רבנו.

לדעת הרב בעל ש"הק היה רצנו רש"י ז"ל במלרים והתעלם עם רצנו,
 וזאת א"א כי ידענו שרש"י ז"ל עלה לשמים תתק"ה לפ"ק כאשר כ'
 מה"דשל בתשו' ק"י כ"ט והרי הגאון חיד"א כ' דרצנו קרא למהר"י בן
 מיימון ז"ל רצנו עיי' פ"ה מה' שאלה ופקדון ה' ויו, ובהקדמתו לזרעים
 הפליג בשבח * והר"י בן מיימון ישב על כסא רצו רב אלפס תתק"ג
 וראה על לחיי נלח תתק"א ואז הי' רצנו כבר שבע כאשר כ' מכתובת יד
 רצנו דוד הנביא ז"ל * וכבר העיד הגאון חיד"א שאלא כ' שאמרו בשם
 רצנו שלא זכה למה שזכה אלף באותו נשיקה שנטק לו רצו ערם כפרד
 מעליו ומזכרתו שהאליל עליו מחכמתו, וא"כ איך יתעלם עם רש"י שהי'
 זמן רב קודם לכן? וכן תמה החכם לוכן בתולדות רש"י הנעתקות לל"הק
 ע"י החכם ר"ש בלאך ע"ה? ² ודע אחי הקורא מה שכ' בפ"י רש"י חגיגה
 ר"פ א"ד דלא כמו שפי' המורה בודאי אין הכוונה על ספר מ"נ
 כי רש"י לא ראה את ספר מ"נ. וראיתי כי החכם ר"ש בלאך ע"ה בתולדות

* וגם הראב"ד הפליג בשבח מיימון דאפי' בדורו של משה לא אשתבח כוותי'
 דאלו בדורו של משה נבונים לא אשתבח והוא הי' חכם ונבון!

אזרח רענן

רש"י כ' רז"ל ג' צאונת מלאנו אשר המוסף תוספות צרש"י יכנה את רש"י
 צטס נורה צוטשנת א"ד ודברי התוס' טס צפי' רש"י הם דברי תוס' טס ע"ט!
 חונס הקיימו חדשים גם ישנים דרצנו כולד ערב פסח שחל להיות צטצת
 טעה אחת ושליש אחר חלי היום ר' ד' אלפים תתל"ה שהוא למוספרם פ"פ
 30 מאר"ץ 1135. ה' בעיר קורדצא, קורדצא! צך כולד צמיר אלהים
 אבי כל תופש דת אמת למורטה, קורדצא! אשר צמדיונות ספרד הרתה
 אותן, מלרים גדלה טעשויענו, אוי נא אמרה צת ישראל כי אצדנו כל כלי
 חמדה, אשריך ישראל כי לכס משה מורטה, אשרי האיש אשר הלך
 בעלתו כאשר יעץ לנו צכפריו, הן להקת עם ועם דור ודורטיו לו יענו
 צמחולות, סיר המעלות — ונקרא שמו צישראל משה צ"ר מיימון צ"ר יוסף
 צ"ר ילחק צ"ר יוסף צ"ר עוצדי צ"ר שלמה צ"ר עוצדי י' ספר יוחסין מזרע
 דצנו הקדוש י' מגזע דור המלך ע"ה ואל תתמה על החפץ דגם האחרון
 צזמן האצרבנאל ז"ל מתיחס צכפרו אחרי מלך ישראל וידענו עור דרצנו
 טרירא גאון מתיחס אחרי מלך ישראל וחקיקת אריה על הסותס אות על
 יחוס טצטו, והי חצר לאצן רש"ד ולאצן לאיג אצן להר י"א ויכרתו צרית
 וכל חפלים להטות יחד האמונה והפילוסופי"ב וזה שמו צלטון ערצי אשר
 קראו לו אצא—אמראן, צ' מאימון אצאיד אלללה י"ב ומטרת חפלו כל
 הימים להיות עץ הדעת ועץ החיים מתואמים. אציו היה ת"ח מופלג
 צתורה וחיצר ספר צלטון הגרי צדיקי תפלה ומועד *) י' וחיצר פי'
 לאלפרגאני והוא על מהלך הגלגלים טו והעתיק אלפרגאני מן ר' יעקב
 צר אצא מרי טו והעתיק ר' יעקב צר אצא מרי אנטולי כמלא ציר החכס
 אלמנלי י' ועיי' בהקדמת הרמב"ם טכ' קבלתי כל אשר צא לידי מפרושי א"א
 ז"ל ע"ט ועיי' פי"א מה' שחיטה ה' יוד, ואם מכל דברי איש גדול מופת הזמן
 אנו למדין דין צפרטו מ"ט צכפרו הקצוע להלפה ולמעשה יש מכאן פליאה
 על ט"ז י"ד סי' ר"ת שלא להזכיר טס האצ אס צנו חולק עליו וכן תמה
 הגאון מו"ה הרש חיות ז"ל צכפרו תפארת למשה (**). אמו היתה צת קלצ
 ויהי צהקטומה צלדתה ומלא נפשה, ולפי דעת קלת זאת היתה הקיצה

(*) ועיי' מ"ג פ"א עדיות הלל אומר הין מלא מים שאובין, פי' לנו רצנו צטס
 אציו שקבל מפי רבו, ורבו מפי רבו ז"ל שמעי' ואצטליון היו גרים ולא יכלו לאמר
 הין, ואמרו אין, וזה חייב אדם לאמר צלטון רבו, ושמעתי צטס הגאון מו"ה אל"י
 ווילנא ז"ל, כי הסי' מוכרת, היות אס אמר אדם סתם הין מים ידענו שהוא מלא,
 וא"כ למה צריך לאמר מלא, ע"כ פי' שקייב אדם לאמר צלטון רבו, והס היו גרים
 ואמרו אין, ויכול לטעות ולאמר אין מים שאובים פוסלין ע"כ אמרו מלא אין שאובין,
 ולא יכול לטעות, ודכח"ח.
 (***) וליושב דברי ט"ז אשר דבריו מיוסדים על אדני מו אומר אני צישוב לפי
 מ"ט צכתבי זקני הגאון מו"ה ליב טעלש אב"ד ור"מ ד"ק גאלאנדע ז"ל צישוב קושי'
 פוס' סנהדרין דף ג' ע"ב ד"ה דיני אשר לכאורה תרומס טס משולל הכנה?
 ואמר מ"ו הגאון ז"ל צכוונס, לפי מה שצ' הצי"ח צישוב קושי' המרדכי ז"ל איך

שעזב ארץ מולדתו כי הי' קטה הצנה מאוד, ונעט רלון בלמוד, ואציו מכהו
 עד כי כואש ממנו וקרא לו בן הקלצ וילך אל מהר"י מיגאש והפליג בחכמה
 י"י עד שהי' שמו כודע בשער אס כי הי' רך בשנים, ופלא על הרב
 שצילג עולם דהוכיח דאציו מיימון הי' תלמיד מיגאש מפני המטכה קפ"ו
 דשבעות שכ' רצנו וכן ראיתי אצא מרי ז"ל נשציע כמו טראה לרבו רצנו
 יוסף הלוי, אצל רצנו לא הי' תלמיד מיגאש י"י, הכי לא ראינו אצ וצנו שאצו
 מוצר אחד מי תצונה? ומדוע כאמר בהכרח שרצנו לא למד בקטנותו אלל
 מיגאש, הרי כ' לרצנו רצנו יוסף הלוי? אחרי כן לחלוהו פגעי הזמן לצרוח
 מאדלו, הוא ואציו ואחיו ר' דוד² ואחותו, וסיבת צריחתם כי נגנז האולר
 מצית תפלתם אשר עי"כ נהרגו רבים מצני ישראל ונהרסו ארבעים צתי
 כנקיות והנשארים קלת צרחו וקלתם המירו צעו"הר ומן הצורחים הי' הוא

לך בדיונים אחרי רבים להטות * הא הדיין הוה קבוע וכמחלה על מחלה דמי,
 ומי המרדכי דליבר הוה פירש, והב"ח תי' דענין קבוע לא שייך רק אס יש כאן
 מעוט המתנגד לרוב והמעוט הוה קבוע אמרינן טוב כמחלה על מחלה דמי משא"כ
 אס איב מעוט המתנגד לרוב מה יהי' קבוע? ומעתה בדיונים הרי אף על הדיין
 המתנגד מונחת אזהרת התורה אחרי רבים להטות ולריך לבטל דעתו ולילך אחרי
 הרוב ולא שייך טוב אקבע, כי לא נשאר שום מעוט, וז"ב. ומעתה הרי כבר העלה
 הגאון בעל החומים דמ"ה א"ה בממון אחרי הרוב משום סמוך מעוט לחזקה, ואחרע
 לי רובא וכ"ז היכא דאיב מעוט אצל בדיונים דא"כ מעוט כלל טוב אמרינן רובא
 וחזקה רובא עדיף ואפיר ילפינן ד"מ בק"ו מד"ו דו"ק ודפ"ח וש"י — ומעתה לחומר
 הנושא י"ל דוודאי אס הדבר עדין בספק י"א וי"מ ותלוי בשקול הדעת, דין של הט"ו
 יליב פתגם שלא להזכיר שם האב אס בנו חולק, משא"כ אס רבו החולקין עד שגם
 אס האב לפנינו קיים לריך לבטל דעתו בזה מותר לבן להזכיר שם האב, אס הוא
 הבן חולק עליו, וכיוצא בזה התנא לבנו, חזור בך וק"ל.

ויש לעורר בדברי מהרי"ק שורש מ"ד שכתב דאינו חייב בכבוד אבי אביו, ורמ"א
 חולק עליו בזה, והקשו בספר בית הלל מרש"י מכות דף י"ב שכ' מ"ה נעשה גואל
 הדם לוקנו מפני שאינו מזהר לכבדו ומצוה במהרי"ק וי"ע. אמנם נראה לתרץ דהב"ח
 הקש' אס מחויב בכבוד אשת אב מאוס כבוד אב מדוע יגרע זקנו מפני כבוד אביו?
 ומעתה קוש' אחת מתורלת בצברתה דמבואר בש"ע י"ד סי' רמ"א דוקא בקיי האב
 מחייב בכבוד אשתו אצל לא לאחר מותו ע"ש, א"כ יש לאמר דמחויב ג"כ בכבוד
 זקנו כל זמן שבו הוא אביו קיים אצל לא לאחר מותו א"כ מיושבים דברי רמ"א,
 דכ"י מיירי בזקנו הרג את אביו א"כ כבר מת האב ואינו מחויב לכבד זקנו
 מ"ה נעשה גואל הדם וק"ל (ואח"כ מלאתי בס' חוט המשולש פ' ויגש שכ' בן ושמתיו)
 ומיושב דברי מהרי"ק דמיירי שיאמר הנכד קדיש בעד זקנו דאביו כבר מת דאל"כ למה
 יאמר הנכד קדיש ואס כבר מת שפיר אינו מחויב לכבדו ועיי' א"ר בשם תשו' רמ"א
 דכבד על זקנו ויתום בעד המגדלו ולדעת לכה"ס בשם מג"א תלמיד בעד רבו יאמר
 קדיש וק"ל:

* ובעיקר קוש' המרדכי אמרתי, בוודאי לא שייך קבוע רק אס א"זה מעורבים
 ואסור קבוע, הוה כמע"מ, משא"כ היכא דלא שייך להתערב. ועיי' בפ"ט מ"ה דתרומה
 צרבו שמשון ובתו"ט שם דביטול ל"ש כ"א בתלוש שראוין להתערב משא"כ קרקע ויש
 להתיישב בדבר ולעיי' בפ"ח סי' ק"י ס"ק י"ג מ"ש בשם הר"ן מקינין וק"ל:

אזרח רענן

ואציו וכל אשר לו שצדחו מספרד למלרים כ"א והוא הי' לדעתי צין
תתקכ"א — לכ"ג, כי בשנת תתקכ"ג לאלף החמישי כבר הי' צמלרים, דהרי
צסוף עוקלין כ' רצנו שהתחיל לחצר פירוש המטנה כשהי' כ"ג שנים
והשלימו צמלרים כשהי' צן שלשים שנה והרי החלטנו ההלירה הי' תתל"ה
א"כ התחלת פי' המטנה הי' צספרד תתקי"ח ואח"כ צדח כאשר כ' צעלמו
שם להתללות שכ' צספינות צים המלח ואם תחשוב זאת אז תצין מגידי
חדשות טפלו עליו דברים לא כן זיהע לייטוג דעס יודענטהואס 41 יפהר-
גמג ג' 20 העתיק דברי החכם גייגער שכ' ענדליך חיק יפהרע 1165 גע-
למג חיהנען (כב) דיח חיבערפערטה לוערסט נמך פמזעסטינא, דמן נמך
עגיפטען, חין דער נמלט חויל דען זקונטמג דען 18 פפריז דעס גענמננטען
יפהרעס 4. חייר 4925 בעשטיעגען זיח דמן טיין, נמך 28 טמגיגער דורך
חיינען טטורק געפמהרפמזער פמהרט קממען זיח חין דער נמלט חויל
דען זקונטמג 16 אחי ג' סיון חין פמקהח (עכו) מן. אך לא כן הדבר, כ"ג
כבר יש צצו צמלרים. וצ"כ וצ"כ עתידין ליתן הדין.

ובעכו

התחבר עם הרב רבי יפת צן הרב רבי אלי' אשר הי' עמו אח"כ
באחזה והרילו זל"ז אגרת שלומים כ"ג, ומסס הלך לירושלים*)
וטס נוח לדעת קלת חכמים אציו הרב רבי מיימון, ומסס הלך לדמשק,
אלכסנדרי' נוא אמון, וכצוא לשם פרכס עלמו צמסחר וקנין אצני יקר
ומטבעות, הוא יש צ ולמד ואחיו רבי דוד קחר הארץ כאשר כ' לר' יפת וז"ל
והוא האח (ר' דוד) נושא וכותן צסוק ומרויח ואני יוש צ לצטט כ"ד ורבי דוד
הלך עד איכדיען, ומה טוב הי' שצת אחיס גם יחד, אך ה' לוח ונפל רבי דוד
ליס עם כל רכושם כאשר כ' לר' יפת עד היום כמו שמונה שנה אני מתחבל
ונשאר לי אלמנה וצת יחידי מומנו לפרכס כ"ה וצימים לא כציר נחמנה לריש
אסי' ויועץ המלך ע"י סר לצא של גאליטען כ"ו וע"י השתדלותו נפקד אלל
המלך אצדארהאס אצן אל צאסינא. ואלל סאלהעדרין יאזעף צן עיוצ
והי' כי ארכו לו טס הימים ויקח לו אשה צארץ מלרים, שמה צל נודע לנו
רק זאת ידענו כי התחתן שטים צמשפחה מפוארה, וגיכו לקח לו אחותו
לאשה כ"ו, ולדעת קלת זאת הימה אשתו זוג שניה כי כבר ממה לו אשה
כ"ה וצכ"ט מספרו מורה צבוכים מרמו רצנו לדת מחמד המכונה אל קאראן
כט ומגדולי תלמידיו הר"ר קלונימוס מחצר ספר משרת משה, והרב צעל
כו"פ עיי' רצ"ז ח"א סי' למ"ד, וצס' קורא הדורות דף כ"ג חולק ע"ז וי"א
כי גם הרב ר"י צי רצ נקמך על פיו, אמנס זאת ח"א כי ר"י צ"י רצ הי' רצו
דרצו של מרן? וחכמי עיר הקדש הרילו אליו אגרותיהם, ושאלו לו כאשר
תראה צתשובותיו, ורצנו אליקוס צר יוסף והראצ"ן, הסכימו לד"א ושאלו
את פיו והסכים עמוס כ"כ צשה"ק, וחכמי לוניל טרס האס כשלהצת צערה

*) עיי' תוי"ט פ"ט מ"ח צ"מ, דרו"ף ורמב"ם לא היו דרים בארץ ישראל, אבל
רצנו הי' שם כאשר כ' צפי' המטנה פיה ממס' בכורות וכבר ראיתי בא"י אנשים נקראי'
צכרים וזה הי' טרס צואו לאלכסנדריא.

צס — פי' המשנה התחיל לכ"ג שנים ונשלם ללמ"ד לחייו עיי' סוף פה"מ, ועשה בו ז' שנים, ובעשר שנים חזרו היד. פי' המשנה קרא פי' שנתש דברי זולתו, ומשנה תור' קרא ח צ ר כ כי הוא חצור כולל הלכו' ועיי' צסה"ג ח"צ אות פ' שחולק בזה על קורא הדורות אך הגאון ר"ה חיות הצדיל נכונה ככ"ל בצפר תפארת לנשה, וספר מ"נ צשנת כ' לחייו, ואגרת תה"מ ה' שנים אח"כ עיי' שה"ק דף ל"ב ע"ב, וקרוצ לכ' שנים נפתחו לנו ל שיערי בינה וזן כל עולם וטובו וצקולר הזמן נתרצו העתקו' ונתפרקמו לרוצ כי העם התאוה תאוה ואכל ומי לעולם.

מספר הספרים אשר חבר!

מספר הספרים אשר חבר רצנו רצו כמו רצו כי הי' אולר בלום, ונהם אשר כצר ילאו לאור דרפום, ונהם אשר עדן נמלאו צעקד ספרים צדומי צארמון וואטיקאן, וניכען צעקד ספרים של המלך, ושם ראה אותם החכם ליליענטהאל ומזכירם צעלי העתים ל"א וציתר ציבליאטעקען, ואלו הן מספרם (א) ספר חשבון העבור לב' (ב) פי' המשנה (ג) יד החזקה (ד) ספר מ"נ (ה) ספר תחיית המתים (ו) אגרת תיון (ז) אגרת לחכמי לוניל (ח) אגרת לחכמי מרזיילע (ט) ספר הישות (י) ספר מלות הגיון (יא) ספר רפואות (יב) ספר הויכוח (יג) אגרת השמר (יד) ספר החלומות (טו) ספר הידיעות (טז) ספר הסיבות (יז) ספר הנמלא (יח) ספר הנפש (יט) ספר שער השמים (כ) ספר הרפואות (כא) שער משה (כב) שו"ת הרמז"ס (כג) אגרת לר' אליהו הדיין (כד) ספר השלמה (כה) פי' לירושלמי (כו) פי' על וס' עדיות (כז) צחלק מרמז ל"ג עקרי' וקדרם החכם מו"ה דניאל (כח) שמונה פרקים ופיוטים, (כט) (ל) כעת נדפס ספר חמדה גנוזה וטעם זקנים, ואולי אחת לשתיים יחשב.

תכונת ספריו!

ועתה אחי הקורא בוא עמי הלצתיך ואעזיר כל טובו על פניך, וקראתי צס, פי' המשנה בלשון הגרי ועיי' התאמלות של הרש"א נעתק ללשה"ק ע"י אבי המעתיקים ר"י אצן תצון, ור' יוסף צר ילחק אלופאהלם, ר' יעקב צר משה עכסאי והוא חי צשנת ה' אלף כ"ח עיי' שה"ק דף מ"ו ונקרא הצדרש מצרללוני, הוא צחצרת ר' חיים צר שלמה רופא, ר' שלמה צר יוסף, ר' נתנאל הרופא צר יוסף אלמאעלי. רצנו כ' פי' זה צשנת כ"ג לחייו וקרא אותו היקראג הוא מאור וההעתק החל צשנת ה' אלף כ"ח לב' והראצ"ד לא ראה פי' המשנה אע"פ שחצר אותו רצנו קודם ספרו היד, ומהרש"ל צתשו', וצים של שלמה פ"ק דקמא סי' מ"א כ' דהרצ תרומת הדשן לא הי' צידו פי' המשנה להרמז"ס ל"ד וגם הר"ש לא ראה פי'

המשנה עיי' תוי"ט פ"ה מי"א מכשירין, וחזר בחצורו היד ממה שפי' במשנה
עיי' פ"ג דדרי' משנה א' ומלמדין עיי' תוי"ט שם ונסתר ממה שהשיג
תוי"ט על כ"מ פ' כ"ג ת"ר כלים, וכדבר לקמן אי"ה בדרכיו ופסקיו מזה,
ואגב באכה גרר'א שפיר קדמי להחויא מ"ש מרן צ"י צ"י רל"ד דד"ה ומ"ש
שנוהגת שאין לקמוך על פי' המשנה נגד ספר היד וכ"כ הרדב"א ח"א סי'
תק"פ ורצנו ונחס עזרי' כ' קסי' קי"ז דצרי' הרצה מו"ס צפה"מ דקטנותא
כינהו ולא מקשינן מנייהו וכ"כ בצפ"ר קורא הדורות דף י"ג ועיי' שה"ג
ח"צ מ"פ ועיי' כו"צ"י מה"ת חלק אהע"ז קי"ה שכ' כעין זה על פי' ר"ע
מצרטנורא שחבר ספרו לפרש ולא לפסק ולכן אין לתמוה שלא דקדק
כ"כ ע"ש.

ספר משנה תורה! הנקרא יד כי נחלק לי"ד חלקים, צעש שנים חצר
ספר הגדול הלזה ואלולי ה' צעזרו לא היה יכול
לעשות כמתכונתו צמעט שנים, וספר המדע נעתק ללשון לאטיין ע"י
געארגינוס, ועל אודת סגנון הלשון בספר היד כ' בהקדמתו לספר המלו'
ראיתי שלא אחצרהו בלשון התלמוד לפי שלא יצינהו מאנשי אומנתו כ"א
יחידים אבל אחצרהו בלשון המשנה כדי שיקל לרוב וכו' (*).

ספר מ"ג צטת כ' לחייו עיי' צמגדל עוז פ"א מה' יס"ה סכ' דד"ה
והדרך ולפיכך חיבר בלשון הגרי מפני שהלשון הגרי מקובל
יותר לחקירת פילוסופי' מלשון עברי' וכבר כ' חכם מחכמי זמנינו כי ר'
שמואל אצן תצון ותלמיד חציב מרצנו הנקרא ר' יוסף המה העתיקו וזרו
דברים כצושים על פני חולות והוקע אותם לה' נגד השמש ולא ידעו כי
מרה תהי' באחרונה י"ה ומה נעימים דברי האי גאון צמוסר השכל.

אם תדע בסוד רע וחבר
יהי לך בטנך מטמון וקבר

עיי' כ"ח ח"ג לד קפ"ח.
ור' יעקב מאנטינו חכם ורופא העתיקו ללשון לאטיין, וגם נדפס כעת
תשובה מרצנו זרחי' הלוי לר' הלל אודת ספר מ"כ והוא נגד רצנו הרמב"ן
לו לו. ואגרת מר' שמואל בר' אברהם אל רצני לרפת על דבר ספר המדע

(* כל מעשיך יהי' לש"ש רצנו קרא ספרו מ"ת וכמעט נשכח שם זה ונקרא בפי כל
ספר יד החזקה. הרב אלשיך קרא ספרו על התורה, תורת משה, נשחבת שם זה וזה
שמו אשר קראו לו אלשיך. וכד הוינא טלי' שמעתי מפי הגאון מ"ו מו"ה משה סופר
זללה"ה, "הרב מנן אברהם קרא ספרו מבלי להזכיר שמו בר' ישראל ונקרא בפי כל
מג"א, הרב ט"ז כוון להקרא ספרו מנן דוד ונקרא בפי כל טורי זהב" וכל אשר אמרתי
דבר זה להחכם המפורסם איש כולנאי מ"ה שאל הכהן קאלנעללענזאהן, אמר לי
רצנו רש"י כוון לפרש והרב' מדבריו ותכמתו עדן נעלם מאחורו (ולמשל ברכות דף ד'
אביא לקמן), הרב ראבי"ע כוון לכסות כל דבריו בסוד, ובל סודותיו גלויים לסניו
וידועים הם.

והמורה וצעין יעקב סוף צרכות העתיק את אגרת הלזה ר' יעקב צן
 חציב וכדפס שיר אורת המורה ל"ה וצקוף ספר מנחת קנאות כדפס מנחת
 על אורת ספר המ"נ*) והגאון ר' יעב"ץ החליט בצפה עץ אצות וצמטפתח
 ספרים דף ג' וכ"ד דרצנו לא חצר את ספר מ"כ ל"ט ולא ידענו דהרי
 צטנת ד"א תתקל"צ עדן לא עברו למ"ד שנה מפטירת רצנו וכצר החליטו
 היות רצנו לצדן המחצר עיי' אגרת הרמז"ס ב' ומה גם שיצח באגרתו
 את העתק של מ"כ וכ' על הונעתיק ה"לר את אצותיו ידעו אז אמרו היא
 מעלת האצ, לצן נוסעת" כאשר אמר בעל שיר הקדמוני; וכצר ב"ה ראיתי
 כי ההעתק הי' צטנת תתקס"ה, א"כ הי' ההעתק כמעט צטנה ששקעה
 שמשו של הרצ ז"ל, ואף הציא באולר נחמד אגרת לחכמי לונגיל וכ' ושלחנו
 לכס ח"ג מן מ"ג בלשון ערבי ובאגרת הכדפס צוילנא כ' צנו של רצנו וכ'
 אלי שליח מתלמיד רצנו אשר בעצורו חצר ספר מ"כ וזה ד' יוסף הנקרא
 מערבי מפני שצא מלרפת וכל חכם מחכמים הנזכרי' אין גם אחד אשר לא
 יחליט כי רצנו הרה גם את ספר המ"כ, וצמינכען באולר הספרים נמלאים
 פרושים על מ"כ צכ"י מר חסדאי רצו של אלצו, ופי' רוח חן ומשרת משה
 פרושים ישנים המזכירים את הרמז"ס ז"ל צטס מחצר הספר, ומי יספק
 דצר כי מנצטן רצנו ילאו הדברים? ודע כי גם העמים יקרו דצרו צספר
 הזה והעתיקוהו ללשון רומי וכי"צ ללשונותם, ורצנו צנה חומה עלומה
 סציב התורה, ואמת כי היה לתחומת אש סציב, לצל יורו המורים אליה,
 ומי יוכל לעשות כזאת אם לא רוח אלהין בי'.

אגרת תחיית המתים ושם כ' רצנו כי החושד אותו לאינו מאמין
 באמונת תה"מ עתיד ליתן הדין, אגרת תימן
 העתיקו ר' נחום ז"ל וגקרא פתח תקוה ורבי יש"ר מקנדי' צספרו צחינת
 הדת תיקן צו כמה דברים, אגרת לחכמי לונגיל ב"ב, אגרת לחכמי מרזיילא
 העתיקו ר' יוחנן ילחק הלוי (סה"ד) ב"ב מלות הגיון פירשוהו חדשים וגם
 ישנים וצדורנו החכם רמז"מן, ויש פי' ישן עשה ר' מרדכי צנטינו ב"ד, ספר
 לרפואה צענין מנזנות נמלא צכ"י הזכירוהו החכם לונץ צתולדות
 רש"י, ספר הוויכוח הזכירוהו צסה"ד וכתצ שהוא וויכוח צין הרופאים
 לפני המלך, אגרת השמר ב"ה עיי' ריב"ש סי' י"א, ורצנו שס נפשו צכפר
 להתווכח לעין העדה להעמיד הדת היקר לנו על תילה ב"ו, ספר הסיצות
 נמלא צעוואטיקאן, ספר הנמלא כולל דברי מוסר וחכמת הטבע והרפואה
 והרכבת האדם וכדפס צשאלוניק שנת ויש"ס מדצרה כעדן, ומחוצר אליו
 אמרות טהורות להרצ מר"ה אצרהס חיוון ופי' איכה לנה"ו שמואל
 ווידאש אשר צשיטה מקובלת צ"מ כדפס ממוכו חדושים, וצכרס חמד מחצרת

(* וכו' ג"כ נגד הדוברים עתק נגד רצנו חרס מר"ג (ודע כי על המקומות הקצ"י
 צמ"נ חיבר פירוש ר' מנחם אחיו של רבי אביגדור קרא המחבר סליחה את כל התלחה,
 ופומון אל נקמות ה' ועוד שני סליחות עיי' ספר גל עד דף א':)

שמינית מולד כ"ג ומעלה עורר החכם שניאור זקס ספקות בהתיחסות ס' הכמלא להרמז"ס ואמר כי לא דרכי הרמז"ס דרכי הספר הזה מ"ו — ספר הכ"ס עיי' בתשו' הרמז"ס א' במכתב המליץ ס' תי"ז מזכירו, ובתשו' חכם לבי ס' ע"ז והצדדתי צפ' ט"ו יסוד על דברי זה הספר כ"כ מו"ה משה קוניטץ בספר העוין, ויש עוד ספר צסס שער השמים והוא לקוטים מס' הנפש נדפס בווינילאה שנת ט"ז ונזכר בפרי חדש י"ד ס' מ"ז ס"ק י"ג וס' ס"ו סק"ט והמחבר הי' חתנו של הרמז"ן צסמו רצנו גרסון בר' שלמה אביו של הרמז"ג עיי' סה"ד דף קע"ח, ספר הרפואות מועתק ללשון לאטיין וראוהו עמים ויחצקוהו, איפוקראט אפוריסקו, גם זה על עניני הרפואה עם פי' הרמז"ס ציד לולאטו מ"ח שער משה וצערבי צא"צ מוס"י כולל שמה פרקים והקדמה לקדר זרעים ללשון ערבי ולאטיין, ולדעת קלת א"ז ממונ' ב"ט. ושו"ת הרמז"ס נדפס בוויניליא, רוח חן, אינע אצהאנדלונג איצר פפיזיק ופרקי משה על אפאריסקטן ראה ליליענטהאל שס לך מ"ח, ונ"צ, ואגרת לר' אלי' הדיין שס לך ס'. אף חיצר פי' לירושלמי ונאצד מאתכו עיי' בתשו' רמז"ס א' תקס"ג ולהשערת צעל ש"ה ג' הן הנה הלכות שחיצר רצנו מתלמוד של ירושלמי כאשר עשה רצו דרצו הרי"ף מוצלי ואחת דיצר ושתיס זו שמענו, וצפ"ה דתמיד מרמז רצנו להלכות שכ' על ירושלמי, וצענין י"ג עקרים שצאו בהקדמת פ' חלק ראוי להעיר ל' שר' דוד וויטאל הרופא בכ' שלמה חצר ספר מכתם לדוד על י"ג עקרים דפוס וויניליא נ"א וכצר שאלו לרדצ"ז על איזה עקרים הוא קומוך על הרמז"ס או על חקדאי או על אלצו? והשיב אין דעתי לשום לתורה שום עיקר מפי הגבורה ואמרו ז"ל כל האומר כל התורה כולה משמים חוץ מפסוק אחד, ודע אם שלשת החכמים הנזכרי' לעיל השרישו עקרים צלצ כנסת ישראל, הנה ר"י הלור"י הקדוש ותלמידיו התקוממו נגד זה ועיי' צ"ע צפ' יתרו, וצשו"ת חתם סופר חי"ד צקוף הספר כ' אמ"ו הגאון מהרמ"ס זללה"ה דברי טעם ואמת צענין זה. ויש רמז אשר צו ירומו עקרי אמונה דברי חז"ל באמנם צא חצקוק והעמידן על אחת לדיק באמונתו יחי'. והמשתדל צרוב דברים כ' כי הוא המלאה חדשה וישן כחדש יוליא עיי' מ"ס בתפארת לונטה פ"ד ושם הביא צסס מ"ע כ"י של רצנו צענין יסוד הי"ג שהוא תחית המותים דברים יקרים מאוד ע"ס דף י"ז ע"א.

הרבה פיוטים נולאו במחזור הספרדים והרמז"ן צמגן אצות מעיר שיש שני פיוטים ממונ' וכפי מה שנזכר צאולר נחמד ל"ב והוסיק שס צאולר נחמד שאין ספק היות הפיוט. אנו מזכיר היום מרמז"ס ואף כי צא שס שני פיוטים מיינון צלא וי"ו וחרוזים לא יונעם לחכו כאשר כתב החכם גראעטץ מ"ס לך 314 דיכטונג וויר חיהק פֿערהפססט, ויין נאך דער דפאפליגען פֿונטויאונג „דפּוּ בעסטע דפּרפּן דפּוּ ערפּאָגענע זייח“ — (*

(* ואמר החכם „תפארת המליכה ההפלגה ותפארת השיר הכיבוז.“

וגם על הפייטן הנכבד בעלמו חוברו שני פיוטים ומשורר ספרדי בשמו
ר' אברהם ז"ל.

עוד ראוי להעיר צענין שמנה פרקים שהם הקדמה לפרקי אבות כי
נמלאו העתקות טובות וצמון האחרון עשה להם פירוש יקר מאוד
בשם חקד לאברהם חזרו הגאון מו"ה אברהם הורוויץ ז"ל אביו של שלי"ה
הקדוש ז"ל ואף יש מהם העתקה אשכנזית עם הערות מושכלות מאוד מן
הדרטן קאלאמאן).

ודע כי רצנו ז"ל כ' חדשים על ס"ק כסדרן ומהר"ם אלשקר ראה חדשו
סנהדרין כפי מ"ש הגאון אזולאי והוא גם הוא ראה על מק' ר"ה
וכללי התלמוד לרמז"ם ראה הרב צעל שיטה מקובלת עיי' ספרו כתובות
דף ק"ט נזכר בתפארת למושה פ"א, ומספרו מדע חקרו שני פרקים והם
באור מלות קטות וראה אותם הגאון אזולאי וצעל טזילי עולם לעק על
זה מר מדוע נזכר ממונו פרי חכמת ראש חכמינו (ר"ל שלא הדפיס) וה'
הטוב יקלח לו ג"ה אף גם זאת ראוי לנו לזכור לכבוד רצנו ז"ל, כי ברב
הימים הוסיף תקונים לספריו כפי יכלתו, ושם פעם אחר פעם את עין
בחינתו על כל ספריו ללרוף כבוד קיגיהם ולהקר צדליהם, וכ"כ צנו
רצנו אברהם לתלמידיו נזכר צ"מ פ"י מה' לולב ה"ז תקנו ספרים שלכם
טכנר חזר (הרמז"ם) ותקן ספר שלו, וכ' ואם הוסיף או גרע לא פקול
וכ"כ הר"אש ועיי' כפות תמדים, וגם על פי' המושנה עשה רצנו מהדורא
אחרונה והיתה ציד הגאון צעל תוי"ט וקרא אותה בשם כוסח א"י כי מן
הארץ הקדושה אנה ה' לידו ע"י איש מצודין (הנקרא כעת אובן יטן) עיי'
הקדמתו ורוח הנוסחא היא מרחפת על פני כל חזרו של תוי"ט, אם
אמנם בנוסח א"י ג"כ שלטה ידי זרים עיי' פ"צ מ"ה כלים תוי"ט וצקספר
מעשה רקח הציא בשם רלצ"ח מה שכ' הרמז"ם מן שאכל מלה צערב פסח
מכין אותו ליתא בצפרי' שלפנינו ובאמת הנהו לפניך פ"ז מה' חו"מ, אך
העיקר כי רצנו עשה כמה העתקות עד שנמצאנו ונתלצנו באר הטיב עיי'
סה"ד בשם מגדל עוז ואותן ספרים נתפשטו ועיי' נמלאו כמה נסחאות
בלתי ג' נכונות עיי' מ"ש הר"ע ברטנורא מ"א פ' צמה טומנין שגם בגמ'
נשתנו הנוסחאות הרבה ע"י העתקות ועיי' נוצ"י מה"ת חלק ח"מ תשו'
מ"ג, ועיי' שה"ג מערכת גמרא. ובתולד' רש"י הנעתק על ידי מהר"ם זלאך
דף ל"ז ג' וידים רבות חלו בצפרינו ושינו אותם עד חרוש הדפוס באייראפא
בשנת חמשת אלפים ומאתים לצ"ע, ולמ"ד שנה אחר כך נדפס פעם
ראשון ספר עברי וצאגרת יש"ר דף ל"ד כ' רש"י על התורה הנדפס פ"ד
בשנת רל"ה הוא ראשית בכורי הדפוס באומתנו.

(* דע כי מורנו הפלא"ה ובל ביתו אחריו קותמים עלמס איש הורוויץ, ושמעתי
כי הם מתחמקים, כי הגאון מו"ה אברהם הורוויץ, וצנו הגאון המסיד מו"ה ישעיה
צעל שלי"ה הקדוש, ואמריהם צנו הגאון מו"ה שעפטל ר"ת איש הורוויץ ז"ע
ומגזע היחוס אלו הגאון מו"ה אלעזר איש הורוויץ אב"ד דק"ק וויטן יע"א: —

ודע שגם לפני הראש"ד היו ספרי רצנו לפעמים בלתי מוגהים היעצ ועל ידי זה השיג על רצנו ואלו הי' לפניו ספר מוגה לא הי' לו מנה להשיג עיי' פ"ו מהלכות יסודי התורה הלכה ד' כו' כ' הראש"ד בהשגות כמעט לשון רצנו והכ"מ לחץ ליישב דברי הראש"ד, ועיקר לפענ"ד כי הי' לפני ראש"ד ספר שאינו מוגה והגיה על הגליון, וראיתי באולר נחמד מ"צ דף ק"כ שהציא*) דברי רש"י שבועות ד"ה קטיף שהכניסו מ"ש על הגליון לפניו והציא שם ביאור דברי רצנו ה' יסה"ת פ"ט ה"ד בשם החכם ר' רפאל שכ' דברי הפורענות שהציא אומר כגון שיאמר פלוני ימות או שנה פלונית רעב או מלחמה או כיוצא בדברי' אלו אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לכזואתו ואין אומרים הנה דבר ולא צא שהקצ"ה א"א ורצ חסד ונחם על הרעה ואפשר שעשו תשובה ונקלח להם כאנשי כינוה, או שתלה להם כחזקי', אבל אם הצטיח להם על הרעה ואמר שיהי' כ"כ ולא צא הטובה, בידוע שהוא נציא שקר, שכל דבר שיגזור האל, ואפי' על תנאי אינו חוזר, ולא מלינו שחזר בטוב אלא בחורבן בית ראשון כשהצטיח ללדיקים שלא ימותו עם הרשעים וחזר בדבר, וזה מפורש צומ' שבת, הא למדת שדברי טובה בלבד יבחן הנציא וכו' עכ"ל. ועתה הדברים אלו ואל א מלינו קומרים דברי רצנו כי אם מלינו שחזר בחורבן בית ראשון איך כוליא זה למיתה לתת מוחנק נפשו אולי חזר גם עתה הפעם ע"כ ברור שדברי המשגי בגליון כתערבו וצאו בתוך הדברים, ופקח עיניך וראה שדברי המשגי עוד חתומים בחותמו שכ' וזה מפורש צומ' שבת, ואין דרכו של רצנו להציא בחבור זה ראי' לדבריו מדברי גמ' פלונית? ורק***) זה דרכו של המשגי לעשות כן ורצנו משה כך הי' שונה דברי הפורענות שהנציא אומר וכו' אבל אם הצטיח לטובה ולא צאה בידוע שהוא נציא שקר וכו' עד אינו חוזר והמשגי השיג שמלינו שחזר לטוב בחורבן ב"ר ועל זה מציא ראי' לדבריו מן מוס' שבת ע"ש צם' אולר נחמד אפס יש לעיי' בל"מ שם שמתרץ דברי רצנו תכלי לורך להגהה. וגם צומ"כ ח"ג פ' ארבעים נפל טעות שכ' שאתה תמלא ערכי אדם שמרובה בהן ששים שקלים והרי מבוואר בתורה בפירוש שאין צורך אדם יותר מחמשים שקל — ובאמת גם בראש"ן מאמר השכל כ"צ ע"כ כ' כן ע"כ קשה להטיל מוס בקדשי שניהם, מזה תראה אחי כי אם אמנם אנו וצנינו כגד רצנו כגרגר חרדל לפני עולם מלא ואנו יודעים שאין דוגמתו ציהוד' ובישראל, החכמה והמדע אסף בחפניו וכוללם יחד ומי כמותו

*) ועיי' רמ"ק דבילה הציא מוס' כמעט לשון רש"י.
 **) ונסתרו בזה דברי הגאון ר"ה חיות ז"ל בתפארת למשה פ"א דף ה', ועיי' סוף מג"א בכללי פוסקים מבעל כנסת הגדולה סו' ע"ט בשם מעשה חייא ז"ל דרמב"ם אחר שהציא הקין ויש בו מעשה בנמ' מביא; ודע דדברי רבינו ל"ע בפ"י מה' יסה"ת שמה שהצטיח הקב"ה ע"י נביא לעולם אינו חזר האריכו הנאונים הרא"ם וגור אר"י פ' ושלח מנרכות דף ד' מכאן אמרו חכמים ראויים הי' ישראל וכו' ועיי' לל"ת שמיאנ ועיי' זרע יעקב שם דף ד'.

ומורה ברעה צרת וצדיק, בכ"ז רק עיני צער לו ואין שלם אלא אחד וכבודו
 של רצנו צמקומו מונח ויהי' בשלום סוכו ומנוחתו כלל אל.
 וצ"י כ"מ פ"ג מה' מע"ק הלכה ה' שהיא צמק' מהר"י קורקוס והמדפיס
 הטעהו שהדפיס מתכיתא על פסקא דצרייתא ולא משנה היא כמ"ט
 תו"ט פ"ז דסקלים משנה ר' וכ"כ תו"ט פ"ז מ"ז סנהדרין שלא מלא
 הנוסחא בת"כ כפי מה שרשם בכ"מ וצתענית דף י"א ע"ג ד"ה לך הביא
 תוס' אף העור אורה חיים וצוראוי הוא הוספה מאיזה אחרון והמדפי'
 הכניסו לפניו וצפי' המשנה מצאך הירושלמי פ"א ה"ב דסקלים והרצ
 הגאון צטיח קרצן כ' כי לא ילאו דברים אלו מתחת ידי קולמסו של רצנו

וקראתי עם המשורר,

במעתיקים לא מצאו מנוח
 אלה ישנו ספר ומעמו
 אלה הפכו מורב נאמו
 יעלה חוח

ספר היד נדפס כפי אשר רשם החכם יאסע צמפרו הקלר ח"ב ראשונה
 ר"מ ואח"כ בשנת ר"כ וכפי ההשערה זה הוא הנמלא צטריעסט
 ציד ר' אורי חי סאראוואל כפי הכרשם בכ"ח ח"א לד ע"ב ושלישית בשנת
 רס"ט, ואח"כ עם השגות צווייליאה רפ"ד ואח"כ עם פרושים שם ש"י
 וזאת אשר הוליאה לאור דפוס מהר"ם פאדאווא עיי' צשה"ג מ"ג אות מ"ס
 סי' כ"ו ועיי' צתשו' רמ"א סי' יוד ובכ"מ כ' הרב המגיה וכוונתו על הגהת
 מהר"ם פאדאווא*) ועליהן יסובצ הרצ"ז, ובשנת של"ד עד של"ו עם כ"מ
 שם ואח"כ בשנת תק"צ עוד הפעם, וציעסקיטץ תל"ט ועוד אח"כ צפיורדא,
 ובצנצ, ונחדש צוויען, והרמז"ס כ"י נמלא ציד חכס כולרי נ"ב ועוד בתצ
 ידו ממש בצאדלייאניטע ציצליאטעק אשר ראה החכם עדעלמאן כאשר כ'
 צפתח עינים הערה נ"ו. ועתה אחי הקורא, אם עד פה ילאו דברים אשר
 לא כן ידינני לכך זכות כי מי יאמר אשר לא ינמלא אדם אחריו ונאומה והאיש
 אשר קנאתו צו להתמורמר על נחצרתיו ויגר אך שמריה וכל חלצה יסיר,
 לאסור איסר השנאה רצלה צקרצו, ה' הטוב יסלח לו.

עוד דבר אחד על אודת הק' מ"ג דע החכם ר' מענדיל לעפין ז"ל עשה
 העתקה חדשה של מ"ג והחכם יש"ר כ' כי לא נמלא שינוי עלמי טיהי

(*) ומהר"ם מפאדוואה סתן מהר"א בן מהר"י מינן אשר עלה לשמים רס"ח
 ואחר ה' ימים נקבר אללו דון אברנבאל ס"א ומהר"ם הנ"ל הי' חברו של הגאון מו"ה
 שלום שנוא רבו של רמ"א (ואפשר שהי' ג"כ חמו עיי' ק"י סק"ז צרמ"א) ושניהם
 תלמידי מו"ה יעקב פאללאק ראש המריסים בעלי החלוקים עיי' ש"הג מ"ג 25 ושם
 מ"ס מערכת כ"ו שראה כ"י מקפר היד שנכתב בצנצנא ה' אלפים מ"ב.

ראוי צעצורו לעזרז ההעתקה הקדמונית אשר עשה צן תצון, כי אין הפרש
צין זו לזו רק צקגנון המלילה שהראשונה היתה כתובה בלשון פילוסופיאה
הנהוגה אז ואחרונה בלשון הנהוגה לחז"ל בתלמוד ובמדרש, עוד נדפס
מחדש פי' מורה המורה לרש"ט צן ר' יוסף פלקיירה, וצמינכען באולר
הספרים כמלא פי' למ"כ מר' יוסף צן יעקב קאספיאה סב, והחכם ר' משה
קוניצקספר המלרף דף מ"ה כ' על תוי"ט ברכות פ"ה מ"ג דרמי דצרי דמז"ס
אהדרי מהלכותיו עם דצרי צקספר שפעל כזרק חץ לים הגדול כי צקספר
היד ופי' המשנ' הכוללים האמונ' והקצלה אין לו לתור אחרי עעמי החקים
וכו' אזל צקספרו המור' עש' לנו מטעמי' בלפיחי' דצט על כל חוקי קודש למען
המתיקס לחכי חולי האמונה ולהכניקס באזני חרשי הקצלה והשמע:

והנה כאשר שאלתי כמה דצרי' להרצ הגאון מו"ה יוסף ווייסע אצ"ד דק"ק
ע"ח כי שאלתי אליו לצאר לי ג"כ דצרי דצכו הרמז"ס צמ"כ ח"א כ"ח
צטס תרגום אנקלוס על פקוק כי יד על כס יה מן קדם אהא דשכינתי על
כורסי' וככל נוסחאות שלפנינו כתב מן קדם דחילא, ומדוע החליף
דחילא באלהא? או שמה נוסחא אחרת כמלא ציד דצכו ואיזה ילדק?

ובאגרתו אלה הדברים אשר השיב לי, צענין מ"ס הרמז"ס צמ"כ ח"א פ'
כ"ח מן קדם אלהא תחת מן קדם דחילא שצנוסחאות תרגום
אונקלוס שלפנינו יראה שמוליאי ת"א ומעתיקיו שינו הנוסח לאמר דחילא
תחת אלהא להרתיק הגשמה עוד יותר כי זאת השתדלות אונקלוס כמו
שבאר הרמז"ס סס צפכ"ז הקודם וצאמת בתרגום המיוחס ליונתן העתיק
מיומרא דה' עכ"ל. צענין ההגשמה נדצר לקמן אי"ה אך מ"ס מתרגום המיוחס
ליונתן שלפנינו כבר עורר אייכהארן צמבוא שלו שהוא מזויף כי ראינו צו
שמות וענינים אשר נתחדשו אחרי זמנו של יונתן צן ערזיאל החי אחרי
שנת ג"א ת"ש כי בתרגום שמות ע' פרשה כ"ו מציא שיתא קדרי מתניתא
שנתחצרו אחרי שנת ג"א תת"ק, צמדצר כ"ד י"ט העיר קונסטנטינא והעיר
הזאת נקראה עד אחרי שנת ד' אלפים צטס צילאנץ ולא צטס קונסטנטיני
ועוד כדומה. וצתרגום יונתן עמוס ו' א' הוי השאננים נקוצי ראשית הגוים
תרגם מקיימין סס צניהון כטס עומיא? א"כ יש מכאן ראי' למ"ס המצי"ט
צח"א סי' דע"ו, ועיי' שה"ג מ"א 34 שהאריך צזה דלא כחכם אחד צכ"ח
ח"א. ופליאה על הגאון צעל תוי"ט פ"ט מגל' ד"ה והרלתי שכ' שתרגר' יונתן
על משלי אינו מערזיאל, והוא תרגם רק את התור' וגם צזה האריך הגאון

חיד"א צשה"ג מ"ס מ"ת 96 ע"ט:

[Faint handwritten text or bleed-through from the reverse side of the page, mostly illegible.]